

התגובות באיראן להסכם מכה: בין שחיקת הסדר האמריקאי לאתגר אזורי חדש

רז צימט | גיליון 2182 | 9 באוגוסט 2026

התגובות באיראן להסכם הביטחוני בין ערב הסעודית, טורקיה ופקיסטן משקפות גישה זהירה ומורכבת ביחס למשמעויותיו. בשלב זה, רוב הפרשנים אינם רואים בו ברית צבאית אנטי־איראנית מגובשת או "נאט"ו אסלאמית" המסוגלת לשנות את מאזן הכוחות האזורי. פרשנים אלה מדגישים את הפערים בין ערב הסעודית, טורקיה ופקיסטן ואת העמימות ביחס למחויבויותיהן הצבאיות. עם זאת, אחרים מזהים בהסכם ביטוי לשינוי רחב יותר בארכיטקטורה הביטחונית האזורית: מעבר מהסתמכות כמעט בלעדית על ארצות הברית לרשתות ביטחוניות אזוריות מגוונות יותר. התגובות להסכם משקפות גם את המחלוקת הפוליטית בטהראן: החוגים הרדיקליים מציגים את ההסכם כהוכחה לכישלון ההרתעה האמריקאית ולהצלחתה של איראן לערער את הסדר האזורי הישן. לעומתם, חוגים פרגמטיים יותר מזהירים מפני המחירים האסטרטגיים של המשך המדיניות האיראנית הנוכחית, שעלולה לעודד התגבשות מערכת ביטחונית אזורית שתאתגר את איראן.

הסכם ההגנה המשותפת שנחתם ב-7 באוגוסט בין ערב הסעודית, טורקיה ופקיסטן עורר שיח נרחב באיראן, אף שהתגובות הרשמיות אליו נותרו עד כה מצומצמות וזהירות. בשונה מהתגובות הפוליטיות הראשוניות, שחלקן התאפיינו בזלזול ביכולת הברית החדשה לספק ביטחון לערב הסעודית, מאמרי הפרשנות שהתפרסמו בתקשורת האיראנית הציגו תמונה מורכבת יותר. רובם נמנעו מלהגדיר את "הסכם מכה" כברית צבאית התקפית אנטי־איראנית או כ"נאט"ו אסלאמית" המסוגלת לשנות את מאזן הכוחות באזור. עם זאת, רבים מהם ראו בו ביטוי לתהליך רחב יותר של שינוי בארכיטקטורה הביטחונית במזרח התיכון על רקע המערכה האזורית המתמשכת, שבמרכזו מעבר הדרגתי מהסתמכות כמעט בלעדית על ארצות הברית לרשתות ביטחוניות אזוריות מגוונות יותר.

מבחינת איראן, משמעותה של התפתחות זו אינה חד־משמעית. מצד אחד, פרשנים איראנים מדגישים את הפערים בין שלוש המדינות, את העמימות בנוגע למחויבויותיהן הצבאיות ואת העובדה שטורקיה ופקיסטן אינן צפויות למהר לעימות ישיר עם איראן. מצד שני, עצם התקרבותה הביטחונית של ערב הסעודית לשתי שכנותיה הגדולות של איראן, במיוחד לטורקיה החברה בנאט"ו ולפקיסטן הגרעינית, נתפסת כאיתות שאין להתעלם ממנו. בראייתם, ככל שהעימות בין איראן לארצות הברית יימשך וככל שהמדינות הערביות יחוו מאוימות יותר מצד איראן ובעלות בריתה, כך עלולה להתגבש בהדרגה רשת ביטחונית אזורית שתציב בפני טהראן אתגר משמעותי יותר.

התגובה הרשמית הבכירה ביותר עד כה הגיעה משר החוץ עבאס עראקצ'י, שנמנע מביקורת ישירה על ההסכם. בהודעה שפרסם בחשבון X קרא למדינות המוסלמיות להסתמך על עצמן ולפעול ברוח של "אחוה אמיתית". לדבריו, כאשר המוסלמים מאוחדים, הם מסוגלים להתמודד עם כל אתגר שמציבים בפניהם גורמים זרים עוינים. לעומתו, שני חברי ועדת

המג'לס לביטחון לאומי ולמדיניות חוץ, המזוהים עם המחנה הרדיקלי, הגיבו להסכם בביטול. אברהם רזא'י כינה את ההסכם "הסכם על הנייר" ו"קיבוץ נדבות למען ביטחון", וטען כי כשם ששנים של הסתמכות על ארצות הברית לא סיפקו ביטחון לערב הסעודית, כך גם הסכם עם טורקיה ופקיסטן לא יעשה זאת. מחמוד נבויאן נקט קו דומה וטען כי אם הבסיסים האמריקאיים לא הצליחו להעניק לסעודיה ביטחון, גם "היתלות במשרתיה של ארצות הברית" לא תועיל לה.

התקשורת האיראנית הגיבה להסכם מכה בשורת מאמרי פרשנות, ששיקפו במידה מסוימת מחלוקת סביב השאלה אם לראות בהסכם עדות לחולשת יריבותיה של איראן או סימן מוקדם להתארגנות אזורית חדשה, שעלולה בטווח הארוך לפעול לרעתה. באתר השמרני "אלף" הוצג ההסכם כראיה נוספת לכישלונה האסטרטגי של ערב הסעודית. האתר גרס כי ריאה מבקשת באמצעותו לרכוש ביטחון לנוכח החשש מפעולות תגמול מצד המיליציות הפרו־איראניות בעיראק, אך הטיל ספק ביכולתן של טורקיה ופקיסטן לספק לה את מה שארצות הברית לא הצליחה לספק. זאת, במיוחד לנוכח העובדה שהן עצמן מתמודדות עם בעיות קשות בתחומי הכלכלה, הביטחון והממשל. האתר אף לעג לתלות הסעודית המתמשכת בגורמים חיצוניים, חרף תקציב ביטחון של יותר מ-70 מיליארד דולר, בעוד שאיראן – המחזיקה בתקציב ביטחון נמוך בהרבה – הצליחה לעמוד מול ארצות הברית וישראל ואף להשיג הישגים אסטרטגיים, ובראשם שליטתה במצר הורמוז. קו חריף אף יותר הציג עורך העיתון הרדיקלי "כיהאן", חוסיין שריעתמדרי. הוא קשר בין ההסכם לבין מה שתיאר כשיתוף פעולה של שלוש המדינות עם ישראל ועם ארצות הברית נגד "חזית ההתנגדות", ובמיוחד נגד החות'ים. עיקר ביקורתו הופנתה לפקיסטן המנסה, לדבריו, למלא במקביל שני תפקידים סותרים: לתווך בין טהראן לווישניגטון ובו בזמן להשתתף במסגרת שנועדה לשרת את האינטרסים האמריקאיים והישראליים. שריעתמדרי הטיל ספק בעצם יכולתן של שלוש המדינות להוסיף ממד צבאי שלא נוסה כבר בידי ארצות הברית וישראל. באתר הפרגמטי "עצרי־איראן" הוצגה תמונה שונה. המאמר הגדיר את הברית כמעין "נאט"ו אסלאמית" וכצעד ראשון לקראת הקמתו של מבנה ביטחוני אזורי חדש, שבמרכזו טורקיה ופקיסטן. מטרת ההסכם הוסברה בראש ובראשונה כצורך סעודי בהרתעה מפני מתקפות עתידיות מצד איראן בעקבות ניסיון המלחמה. לפי פרשנות זו, ריאה אינה בהכרח מבקשת ליצור חזית מלחמתית נגד איראן, אלא לנצל את יחסיה הטובים יחסית של אנקרה ואסלאמאבאד עם טהראן כדי להרתיע אותה ולצמצם את הסיכון לעימות נוסף. האתר "ח'בר אונליין" הציג אף הוא את ההסכם כחלק משינוי מבני בארכיטקטורה הביטחונית האזורית בעקבות המלחמה. לטענת האתר, הברית משלבת שלושה מרכיבים משלימים: ערב הסעודית, המביאה עמה עוצמה כלכלית ומשאבי אנרגיה; פקיסטן, המדינה המוסלמית היחידה המחזיקה בנשק גרעיני; וטורקיה, בעלת הצבא השני בגודלו בנאט"ו ותעשייה ביטחונית מתקדמת. שילוב זה יוצר מטריית הרתעה אזורית שבמרכזה "הכסף הסעודי, הפצצה הגרעינית הפקיסטנית והכטב"מים הטורקיים". המאמר דוחה את הכינוי "נאט"ו אסלאמית" וטוען שהוא מטעה, משום שהברית אינה מבוססת על זהות דתית ואף בכירים סעודים הדגישו שאינה מכוונת נגד מדינה כלשהי. במקום זאת, מציע המאמר לראות בה "לויין של נאט"ו", כלומר ברית אזורית עצמאית לכאורה, הפועלת בפועל בתיאום עם נאט"ו באמצעות סטנדרטים צבאיים, שיתוף פעולה מודיעיני ותרגילים משותפים. עם זאת, האתר הדגיש כי הברית סובלת מחולשות, ובהן עמימות באשר למחויבויות הצבאיות והבדלי אינטרסים בין שלוש החברות.

הפוטנציאל להתפתחות עתידית מטרידה מבחינת איראן בלט במיוחד בפרשנות ביומון הרפורמיסטי "שרק", שהגדיר את ההסכם כאחת ההתפתחויות הביטחוניות החשובות בעולם האסלאמי בעת האחרונה והזהיר כי טהראן אינה יכולה להתעלם משינוי הדרגתי בדפוסי שיתוף הפעולה הביטחוני סביבה, גם אם לא ברור בשלב זה האם הברית תישאר ברמת ההצהרה הפוליטית או שתפתח למנגנון צבאי ממשי. לטענת היומון, המסר המרכזי למדיניות האיראנית הוא שהסביבה הביטחונית משתנה ומחייבת מעקב, דיפלומטיה פעילה וניהול זהיר של המתחים עם השכנים. המומחה ליחסים בינלאומיים, מוחסן ג'לילונד, שהתראיין ליומון, טען כי אין לראות בהסכם רק שיתוף פעולה בין שלוש מדינות, אלא חלק מאסטרטגיה אמריקאית רחבה יותר להקמת קואליציות אזוריות נגד איראן. לדבריו, ככל שהעימות בין טהראן לווישניגטון יתארך, כך יתרחבו גם הבריתות האזוריות והבינלאומיות נגד איראן. הדיפלומט לשעבר, סאדק מאלכי, הזהיר אף הוא מתרחיש זה. לדבריו, הדרך היחידה להשגת יציבות היא הסכם כולל שיוביל לנורמליזציה בין איראן לארצות הברית וליצירת סדר ביטחוני חדש, שבו ביטחונה של איראן יהיה משולב בזה של שכנותיה.

גם הפרשן לעניינים בינלאומיים ד"ר כמראן כרמי הציע במאמר ביומון הכלכלי "עולם הכלכלה" להימנע מזלזול בהסכם. לדבריו, השאלה האמיתית מבחינת איראן אינה אם שמה מופיע בהסכם, אלא אם בשנים הקרובות תקום רשת ביטחונית אזורית שבה ערב הסעודית, טורקיה, פקיסטן ואולי גם מצרים, קטר ומדינות נוספות יחברו את יכולותיהן הצבאיות, המודיעיניות והתעשייתיות. אם תהליך כזה אכן יתממש, סביבתה האסטרטגית של איראן תהפוך מורכבת יותר. הוא הדגיש,

כי ארצות הברית נותרה השחקן הצבאי החיצוני החשוב ביותר במפרץ ואף מדינה ערבית אינה יכולה בעתיד הנראה לעין לוותר על יכולות המודיעין, הלוגיסטיקה והחימוש האמריקאיות. עם זאת, אירועי השנים האחרונות חיזקו בקרב מדינות ערב את התחושה שתלות מוחלטת בגורם ביטחוני חיצוני הפכה בעצמה לסיכון ביטחוני. מכאן שאין לראות ב"הסכם מכה" תחליף לארצות הברית, אלא חלק ממאמץ אזורי להפחית את הסיכון הטמון בתלות בה. כרמי הציע לראות בהסכם גם הזדמנות עבור איראן להשתלב בעיצובו של סדר ביטחוני אזורי עצמאי, בשיתוף המעצמות האזוריות, ולבחון אם לאיראן יהיה חלק בארכיטקטורת הביטחון החדשה של המזרח התיכון או שהיא תישאר מחוצה לה.

בסיכומי של דבר, התגובות באיראן להסכם מכה משקפות בשלב זה גישה זהירה ומורכבת ביחס למשמעויותיו, במיוחד על בסיס הערכה כי מדובר בשלב ראשון של תהליך ארוך טווח. כמו כן, התגובות משקפות ביטוי נוסף למחלוקת הפוליטית בטהראן: החוגים השמרנים והרדיקליים מציגים את ההסכם כביטוי לכישלון ההרתעה האמריקאית ולפגיעותה של ערב הסעודית לנוכח הצלחת איראן ושלוחיה לערער את הארכיטקטורה הביטחונית הישנה. הם גם רואים בכך כביסוס נוסף לטענתה המסורתית של טהראן כי "ביטחון מיובא" אינו עובד וכי מדינות האזור צריכות להתבסס על עצמן ולא לסמוך על ארצות הברית. לעומתם, החוגים הפרגמטיים יותר רואים בהסכם תמרור אזהרה מפני המחירים האסטרטגיים של המשך המדיניות הקיימת ואתגר – גם אם לטווח הארוך – לאינטרסים האיראניים. בראייתם, גם אם ההסכם משקף שחיקה במעמדה הביטחוני של ארצות הברית, חתימתו עלולה להמריץ את מדינות האזור לכונן מערכות ביטחוניות עצמאיות, שבהן לטורקיה ולפקיסטן תפקיד משמעותי יותר. לפיכך, דווקא חולשתה היחסית של מדיניות הביטחון האמריקאית עשויה להצמיח מערכת אזורית שתאתגר את איראן ואת מעמדה האזורי. מכאן, שההסכם מחייב את טהראן לבחון מחדש את מדיניותה בכיוון של הפגת המתיחות עם שכנותיה ואולי אף עם ארצות הברית.

עורכי הסדרה: ענת קורץ, רינת חרש ואלדד שביט.